

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ КООПЕРАТИВІВ ФРАНЦІЇ

Л.М. Бойко

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: економічний механізм, форми господарювання, кооператив, кредит, страхування, ринкова інфраструктура

Анотація. Узагальнюється досвід та досліджуються основні складові економічного механізму конкурентоспроможного функціонування аграрних формувань Франції. Визначено особливості функціонування кооперативної форми організації виробництва в аграрному секторі. Розглядаються такі елементи економічного механізму, як кредитування, страхування.

Вступ. Державною аграрною політикою України на період до 2015 року ставиться завдання "перетворення аграрного сектора на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому і зовнішньому ринках сектор економіки держави" [1]. Провідні вчені економісти - аграрники відзначають, що для реалізації конкурентних переваг в аграрному секторі необхідна конструктивна аграрна політика, що в умовах світової економічної кризи повинна стати пріоритетом в системі економічних перетворень [2, с. 41]. Серед першочергових завдань вчені виділяють розробку стратегії розвитку сільського господарства, врегулювання відносин власності, кредитування розвитку галузі, захист вітчизняного виробництва та інші. В контексті зазначеного слід вважати актуальним дослідження зарубіжного досвіду і зокрема досвіду економічно розвинених країн щодо забезпечення ефективного функціонування аграрного сектора та економічного механізму управління аграрними формуваннями.

Аналіз останніх досліджень. Проблема підвищення ефективності і забезпечення конкурентоспроможного виробництва на макро- та мікрорівні, зокрема у сільському господарстві, як найбільш соціально значущій сфері економіки, завжди перебувала в центрі уваги науковців. Світовою економічною наукою глибоко і всебічно розроблена проблема забезпечення ефективного функціонування аграрного виробництва в умовах ринкової економіки.

Дослідженням проблеми удосконалення економічного механізму сільськогосподарського виробництва та виявлення пріоритетних напрямів забезпечення конкурентоспроможності завжди приділялась належна увага науковців України. Значний внесок у вирішення цієї проблеми зробили відомі вітчизняні вчені економісти-аграрники, зокрема, В.Г. Андрійчук, О.А. Бугуцький, В.В. Галушко, С.І. Дем'яненко, С.М. Кваша, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, В.М. Нелеп, О.М. Онищенко, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук, М.П. Сахацький, В.В. Юрчишин та інші. Разом з тим умови транзитивної економіки, основні риси якої на даний час притаманні економіці України, вимагають подальших досліджень особливостей функціонування економічного механізму господарювання. В більшій мірі це стосується елементів зовнішньої щодо підприємств складової макросередовища.

Основними елементами зовнішньогосподарського організаційно-економічного механізму, який функціонує на рівні "держава - аграрне підприємство", є: система цін та ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, фінансово-кредитний механізм, система оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, ринкова інфраструктура та система страхування сільськогосподарської продукції. Всі зазначені елементи та особливості їх функціонування потребують подальшого комплексного дослідження.

Метою статті є узагальнення досвіду та дослідження основних складових економічного механізму конкурентоспроможного функціонування аграрних формувань Франції. Поставлена мета обумовлена необхідністю встановлення тих критеріїв, що, виходячи з завдань аграрної політики України, визначатимуть конкурентоспроможність вітчизняних аграрних підприємств на зовнішньому ринку.

Результати досліджень. Результати дослідження одержані на основі власних спостережень автора під час стажування на одній з ферм Франції, спостереження діяльності експертної сільськогосподарської станції та інформації звітності сільськогосподарського кооперативу регіону Saône-et-Loire (Сон і Луар) центрального департаменту Bourgogne (Бургундія) Франції з адміністративним центром в місті Mâcon (Макконне).

Центральний департамент Франції Bourgogne (Бургундія) характеризується напівконтинентальним кліматом з середньорічною кількістю опадів 842 мм та температурою 10,9°C в середньому за рік.

У ґрунтовому покритті департаменту Бургундія варіюють граніт з алювіальними пластами, що рухаються, глинисто-вапняні ґрунти з мергелем та з суглинками. Рівень розораності угідь невисокий: на ріллю в структурі сільськогосподарських угідь припадає лише приблизно 20 % (табл. 1). Переважають природні луки, що використовуються для випасання худоби, зумовлюючи переважно тваринницький напрям аграрних формувань і ферм регіону.

Таблиця 1. Площа сільськогосподарського землекористування регіону Saône-et-Loire департаменту Франції Bourgogne (Бургундія), 2009 р.

Види угідь	Площа регіону Saône-et-Loire, га	Структура угідь, %
Загальна площа земель сільськогосподарського призначення	525633	100,0
в т.ч. сільськогосподарських орних і природних кормових угідь	491833	93,6
з них: - рілля	105000	20,0
- природні луки (пасовища)	370133	70,4
- сільськогосподарські землі некультивовані (сіножаті)	16700	3,2

Сума щорічного доходу департаменту від сільського господарства становить близько 1 млрд. євро (у 2008 р. – 940 млн. євро). Департамент посідає 2-ге місце за площею земель сільськогосподарського призначення та 18 –те місце серед департаментів Франції за сумою доходу від сільського господарства. В департаменті Saône-et-Loire функціонує близько 6700 аграрних підприємств з площею в середньому 74 га з розрахунку на одне підприємство. Але на фермах, розмір землекористування яких перевищує 100 га, зосереджено 56 % площ сільськогосподарських угідь (пасовища, сіножаті).

В економіці департаменту домінують два види сільськогосподарської діяльності: розведення м'ясної породи великої рогатої худоби (3300 виробників спеціалізуються на вигодовуванні худоби з утриманням 222 тис. корів-годувальниць) і виноградарство, яким займається 1400 виробників. Площа під виноградниками невелика (13500 га), але ціна вин, що виробляються, висока. Останнім часом зростає наявність багатогалузевих господарств, кількість яких становить 900, і кожне друге господарство спеціалізується на вирощуванні зернових культур, що поєднується з виробництвом молока, овочів та плодів. Серед форм господарювання переважають індивідуальні підприємства, але у виноградарстві таких регіонів, як Маконне та в Божоле мають перевагу форми спілок.

М'ясо великої рогатої худоби та молоко забезпечують 38 % від загального прибутку, вино – 26 %. Але помітно є питома вага в прибутку продукції фуражних рослин (16 %), зернових (10 %), а також іншої продукції тваринництва (вівці, кози та кури) – 9 %.

Важливим елементом економічного механізму функціонування економіки департаменту є податки, сума яких від сільськогосподарської діяльності сягає 169 млн. євро. В середньому податки складають 50 % від валового доходу підприємств. В результаті в департаменті нижній рівень прибутковості становить 11 %, за даним показником департамент посідає лише на 48 - ме місце у Франції.

В цілому Saône-et-Loire - це район з незначною часткою рослинництва в економіці сільського господарства. Склад сільськогосподарських культур, що вирощуються на 105 000 га ріллі наступний: кукурудза займає 33 % посівів (з них 26000 га кукурудзи вирощується на зерно, 12000 га кукурудзи - на силос), пшениця - 31 %, ячмінь - 10 %, ріпак - 7 %, житньо - пшеничний гібрид (triticale) - 8 %, соняшник - 5 %, інші культури - 6 %. З площі 63000 га збирається солома зернових.

Виробники зерна є учасниками 3-х кооперативів зі збирання врожаю. Виробники зерна частину своєї продукції віддають до колекторів (пунктів збору продукції) для покриття своїх витрат. Це близько 70 % від виробництва зерна. Приблизно 500 фермерів вносять в середньому 450 тонн - еквівалент урожаю приблизно з 70 га площі посівів зернових (при врожайності приблизно 6,5 тонн /1 га). Третина виробників достатньо застрахована двома третинами врожаю. В Saône-et-Loire близько 20 колекторів ділять між собою збір зернових та олійних культур. Близько 70 пунктів доставки відправляються до більшості виробників по всьому департаменту для заготівлі понад 300 000 тонн продукції.

Кооперативний сектор має в розпорядженні 50 центрів збору та забезпечений елеваторами місткістю близько 208 000 тонн. Приватний сектор збирає врожай і має склад, що вміщує в середньому в 5 разів менше, ніж кооперативний сектор. На даний час Saône-et-Loire нараховує 4 кооперативи в районі Маконне, сільськогосподарський кооператив долини річки Сон в місті Бресс та 2 в місті Шароле. Діяльність кооперативів застрахована (кожного року) більш ніж на 80 % від збору врожаю департаменту.

Фермери регіону мають вибір з двох форм організації діяльності: індивідуальне господарство або кооперація – частка (пай) майна кооперативу. Рух кооперативу в Saône-et-Loire дуже старий, особливо у виноградарстві (Федерація кооперативних винних погребів з'явилася в 1928 році).

Для економіки сільського господарства Saône-et-Loire виробництво м'яса великої рогатої худоби - це справжній дарунок долі з давніх часів. Тут всі рахуються з тим, що на південному сході департаменту знаходиться колиска породи Charolais (Шароле), всесвітньо відомої сьогодні завдяки своїм м'ясним якимостям. Група корів-годувальниць тут складається з 222 000 корів породи Charolais, імпортованих у Францію. З 2004 року цією галуззю тваринництва займаються 3130 професійних підприємств, що утримують поголів'я чисельністю приблизно 630 тис. голів. Поголів'я дорослих бичків та телят оцінюється на суму 303 млн. євро. Реалізують 70 % ремонтного молодняку в Італію та 30 % залишається на відгодівлі у Франції. 20 % м'яса реалізується під офіційним знаком якості 4-х фірм.

Поширення кооперативів у Франції обумовлене тим, що спільними зусиллями можна мати більше шансів диктувати свої умови на ринку, ніж поодиночі. 1998 року було створено кооператив Charolais Horison. Сьогодні це сільськогосподарське кооперативне товариство, що відоме на весь район Saône-et-Loire та сусідні райони.

Заслуговує на увагу структура управління кооперативом. На сьогоднішній день цей кооператив має: Президентську адміністративну раду, директора, 17 найманих працівників. Кооператив налічує 395 членів, що перебувають на таких рівнях: 387 - на другому рівні (здійснюють загальний внесок до кооперативу), 8 - на першому рівні (мінімальний внесок становить від 50 % великої рогатої худоби до кооперативу). Третій рівень передбачає, що учасники продають все своє стадо великої рогатої худоби кооперативу.

Таблиця 2. Результати реалізації худоби кооперативу "Charolais Horison"

Показники	2008 р.	2009 р.	2009 до 2008,%
Продано худоби, гол.	29939	30000	100,2
Прибуток кооперативу, млн. євро	33,3	40,0	120,1

З проданої кооперативом худоби 9 % становлять нетелі, 16,5 % - корови, приблизно 1 % - бички, 65% - ремонтний молодняк. Мета діяльності кооперативу полягає в тому, щоб допомогти виробникам, що займаються відгодовуванням худоби, сприяти реалізації відгодованих тварин.

М'ясна худоба (понад 70 % бичків) призначена для забою на фірмі Sicarev, що є партнером та клієнтом Charolais Horison. Ремонтний молодняк на експорт (телята, бички, молочна худоба) орієнтована на клієнта компанії Sicarev Deltagro для експорту переважно до Італії. Ремонтний молодняк для Франції

призначено французьким клієнтам для відгодовування на їхніх фермах (20 %).

Крім сприяння реалізації тварин кооперативів Charolais Horizon розвиває такі служби, як підвищення кваліфікації тваринників, технічна підтримка, забезпечення ветеринарною продукцією, тваринницьким інвентарем, кормами.

Особливої уваги заслуговує управління якістю продукції. В кооперативі встановлені марки якості на м'ясну продукцію, наприклад, червона марка якості м'ясної худоби (слабка порода); знаки контролю якості – FQS (випробування якості). Перевірку якості здійснює Charol'herbe - регіональне управління Charolais Horizon, яке має контору, розподільчий центр, що вміщує 180 голів худоби, 7 га землі для утримання тварин. Зерно, в основному, залишається в країні. А також у Францію багато завозять зерна з інших країн, велику частку якого складає українське зерно. Зернова продукція дуже ретельно перевіряється на вміст пестицидів, радіаційного зараження, вмісту клейковини та за багатьма іншими критеріями. Зерно власного виробництва переважно залишається в країні. Але великий обсяг імпортованого зерна, значну частку якого складає українське зерно. Але далеко не все українське зерно витримує перевірку країн Євросоюзу і Франції в тому числі.

Загальновідомою є особливість аграрної галузі, суть якої полягає у високій кредитомісткості виробництва. Кредитна політика є одним із визначальних важелів економічного механізму. Франція має позитивний досвід кредитування аграрних товаровиробників та багаторічний досвід існування банку з обслуговування сільського господарства. У 1928 р. був створений Банк взаємного сервісу сільського господарства "Credit agricole", який на даний час характеризується наявністю локальних (місцевих) кас, має понад 270 філіалів, більше 1000 автоматів, персонал налічує 3200 працівників. Кількість клієнтів становить понад 1,1 млн., вони отримують в балансі 13 млрд. євро, 17 млрд. євро на податки, 10 млрд. євро на поточні кредити – зараз фермери переводять в готівку менше 12 %. Кредити видаються під 3 % річних.

Також французькі фермери мають власну касу соціального страхування. Каса взаємного соціального сільськогосподарського страхування була створена 1963 році. Каса соціальної взаємодопомоги в сільському господарстві Saône-et-Loire - це приватний організм, що керує громадськими фондами.

Аграрне виробництво, зокрема в досліджуваному регіоні Франції має високорозвинену ринкову інфраструктуру. В 1983 році об'єднання "Chambre d'agriculture" в Saône-et-Loire відкрило експертну станцію в місті Жалоні. Цю структуру можна розглядати як вирішальне в генетиці Charolais. "Еволюційна станція" для племінних биків переслідує завдання досягти успіхів у виробництві генетично якісних тварин регіону та департаменту. Це дозволяє покращити породу та розповсюджувати між учасниками процесу всі нові досягнення. Також станція допомагає просувати на ринок товар, тобто стимулює збут, тому що реалізація продукції в Жалоні щороку об'єднує 600 виробників і тепер вона здійснюється на найкрупніших презентаціях породи Charolais.

Французькі спеціалісти постійно підвищують свою кваліфікацію, особливо якщо вони працюють на великий кооператив, такий як "Шароле Оризон". Як зазначалося вище, в цій організації працює за наймом 17 осіб. Це переважно менеджери, комбайнери, тваринники, які зобов'язані бути обізнаними про всі нові марки техніки, породи худоби, що з'являються у Франції, та догляд за ними. Наприклад, багато фермерів зацікавилися зараз новою для Франції м'ясною породою великої рогатої худоби і завозять її партіями з Алжиру. В сезон збору урожаю (липень-серпень) кожен фермер кооперативу має можливість в порядку черги отримати техніку зі спеціалістом від власного кооперативу для збору свого урожаю. Також якщо будь-який фермер зацікавився вступом до кооперативу і заявив про це, для нього проводяться збори зі спеціалістами кооперативу, з його членами, що спеціалізуються на тій самій сфері сільського господарства. На цих зборах йому розповідають про всі правила членства в кооперативі, його обов'язково знайомлять з експертною станцією в місті Жалоні, він може поїхати на будь-яку ферму для ознайомлення з організацією ведення господарства, що запроваджене саме в даному кооперативі. Також фермер не має клопоту стосовно продажу свого товару, цим цілком займається кооператив, тобто найняті менеджери, які слідкують за цінами ринку у Франції та за її межами, особливо в Італії, тому що 70 % молодняка та м'яса іде на експорт до Італії та італійських ферм у Франції, з якими кооператив має підписані договори на постачання продукції. Інші 30 % товарного м'яса залишається в країні і розходиться по супермаркетах, переробних заводах, а також у Франції є дуже поширеними і частими ярмарки. Саме ярмарки використовуються фермерами та фермерськими кооперативами як можливість рекламування власної продукції, а також її якості. Дуже поширеними є дні відчинених дверей на фермах, також фермери одного кооперативу часто збираються разом, майже кожен вихідні на фермі кожного фермера по черзі. Вони розуміють, що це необхідно для розвитку їхнього бізнесу, а також таким чином вони багато дізнаються про новинки ринку, про зміни цінової політики та допомагають порадами та посильними діями у проблемах членів свого кооперативу.

Всі перелічені елементи економічного механізму застосовуються комплексно, що дозволяє забезпечити прибуткову діяльність кооперативу в цілому. Так, у 2009 р. валовий прибуток кооперативу склав 40 млн. євро. Прибуток від реалізації ремонтного молодняка склав 55 530 євро. Реалізація, згідно інформації з демонстративного матеріалу Презентації GFAGUEGNON, здійснюється за наступними цінами: 8-10 євро з 1 кг живої маси телят; 10-12 євро за 1 кг живої маси тварин забійної ваги, 10-12 євро за 1 кг живої маси молочних корів [3]. Прибуток кооперативу від реалізації м'яса склав 231660 євро, що включає заплановану допомогу від держави (дотація) з розрахунку 0,08 євро/1 кг та компенсацію держави за збиток 0,08-0,30 євро/1кг.

Висновки. Формування конкурентоспроможності аграрного підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, вимагає комплексного вирішення цілої низки проблем та узгодженої взаємодії всіх елементів економічного механізму господарювання. Зарубіжний досвід конкурентоспроможного функціонування аграрних формувань свідчить, що першочергова увага в організації аграрного виробництва має приділятися наступним складовим системи організації і управління виробництвом:

розвиток спеціалізації, раціональна концентрація та обслуговуюча кооперація; формування виробничої та ринкової інфраструктури; удосконалення системи управління якістю продукції; механізм кредитування та страхування; державні дотації; цінова політика та ліквідація диспаритету цін. Досвід функціонування аграрних формувань Франції свідчить про можливість запровадження у вітчизняну аграрну економіку не тільки досягнень науково-технічного прогресу, зокрема у тваринництві, що має значне поширення на даний час в Україні, а й комплексної дії всіх важелів економічного механізму господарювання.

Одержані результати обумовлюють напрями подальших досліджень, які будуть спрямовані на пошук шляхів забезпечення конкурентоспроможного функціонування вітчизняних аграрних підприємств з урахуванням світового досвіду.

Література

1. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року / Закон України / Урядовий кур'єр, 16 листопада 2005р., №218// Орієнтир №42, 2005.

2. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова.- К.: ННЦ ІАЕ, 2011.- С. 9-55.

3. Демонстративний матеріал Презентації GFAGUEGNON від 04.06.2010

Бойко Л.М. Экономический механизм конкурентоспособного функционирования аграрных кооперативов Франции

Аннотация. *Обобщается опыт и исследуются основные составляющие экономического механизма конкурентоспособного функционирования аграрных формирований Франции. Определены особенности функционирования кооперативной формы организации производства в аграрном секторе. Рассматриваются такие элементы экономического механизма, как кредитование, страхование.*

Ключевые слова: *экономический механизм, формы хозяйствования, кооператив, кредит, страхование, рыночная инфраструктура.*

Boiko L.M. The economic mechanism of agricultural cooperative competitive functioning in France

Summary. *The experience and the main components of the economic mechanism of agricultural cooperative competitive functioning in France are summarized and explored. The features of the functioning of the cooperative form of production organizing in the agricultural sector are identified. Such elements of the economic mechanism, as credit, insurance are considered.*

Keywords: *economic mechanism, forms of business, cooperative, credit, insurance, market infrastructure*